

Ода тій хаті, що в снігах

Олесь Гончар

Кожен раз, коли розгуляється нічна завірюха, чомусь згадується людина, якій ти так багато чим зобов'язаний і чий голос, ледь чутний, ніби долинає з глибин пам'яті, з далеких тернівщанських снігів...

Десь там дядько Масич-виконавець іде, крізь завірюху пробивається до сільради на своє нічне чергування.

У Тернівщині ми лише зрідка бачимо його, коли він, кремезної статури хлібороб, удівець із хутора Масичі, приходить за чимось у слободу, скажімо, до кузні чи до крамниці. Неговіркий, похмуристий, з вусами якимось непривітно навислими, ось він, з'явившись зі степу, йде толокою, суне, мов хмара, і хоч ми, слобідські хлопчак, ні в чому перед ним не завинили, щораз при його наближенні відчуваємо непояснений страх. Чи не тому, що зі своїми синами дядько Масич Іван поводився, як нам здавалось, понад міру суворо, за найменшу провину котрогось мовчки, без зайвих балачок так усмажить батогом, що зів'єшся,— ще після цього й не плач. Усі його троє хлопців ходили до нашої школи, і після уроків їм, звісно, теж кортіло разом з нами погарцювати на толоці, поборюватися із слобідськими силачами. Та яке ж то для них лихо було, коли траплялось, що з тих борюкань котрийсь із братів вихопиться з розпанаханою сорочкою, на якій і гудзики всі пооблітали... Похолоне хлопець, тороп'ючись від жаху: що ж це буде? Що батько скаже? Нічого, здається, грізнішого на світі не існувало для тих Масичів, аніж батькове слово.

З відстані літ часом думається тепер: а якщо за тих умовин життя й не можна було інакше? Може, щоб хлопці не розбестились, виростаючи без матері, ледацюгами не стали, якраз і потрібна була на них ота своєрідна батьківська педагогіка? Не важко тепер збагнути, яким нелегким було життя в того Масича, які клопоти щодень його обсідали, від чого вираз суворості та хмарної задуми ніколи з його обличчя не зникав. Адже про кожного з хлопців, батьку, подбай, зодягни всіх і нагодуй, та ще й про їхню майбутню долю поміжкуй як слід. Мав дядько Масич цілі ночі для роздумів, бо все якимось так випадало, що чергувати йому в сільраді доводилось частіше за інших. В усяку неgodу, тільки звечоріє, уже він і вирушає від своєї хати навпростець до Тернівщини, йде, ступаючи важко, натужно, здавалось, усі вітри нашого степу дмуть тому чоловікові навстріч.

Однак же якогось там літа тернівщанська наша чотирикласна кінчається, лунає останній дзвоник, і доля спрямовує кого куди. Мені, скажімо, щоб далі навчатись, випало ходити в Байрачне, велике, колись волосне село, де існує єдина на всю округу школа-семирічка, до якої потрапити вдається не кожному, лише найщасливіші та найзатятіші топчуть до тієї школи стежки з довколишніх сіл і хуторів. Від нашої Тернівщини Байрачне аж за трьома хуторами, добуватися 'гуди неблизька даль, та все ж, піднявшись удосвіта, хоч-не-хоч пускаєшся в путь, і так упродовж цілої осені, під

усіма її мжичками, дощами-туманами.

А коли зазиміло і день став зовсім короткий, довелося шукати притулку в Байрачному, домовлено було з добрими людьми, що до весни дадуть мені в себе куток. Тож на рідну свою Тернівщину вдається тепер вихопитись лише раз на тиждень — на вихідний. Жду не діждусь того суботнього дня. Після уроків забіжу на хвилику до своїх господарів, залишу книжки і, не гаючись, мерщій на Тернівщину, доки ще не стемніло. А втім, я й затемна опинитися в дорозі не боюсь, адже ніч застає мене вже в наших степах, де земля під ногами своя і кожен стовпчик придорожній — то твій знайомець.

Одного зимового дня, коли цей малий квартирант забіг, як водиться, перед дорогою до господарів, щоб розвітатись, то замість звичних у таких випадках порад та напучувань, він почув застережливе:

— Ой, хлопче, не пускався б ти в дорогу сьогодні... Хіба не бачиш, завірюха зривається?

— Яка там завірюха — сніжинки пролітають...

А втім, за маленькими, напівзатуленими околотом вікнами справді було неспокійно, ніби вже навіть вечоріло (такі короткі дні пішли), і віхолу гнало навскоси якимось гостро, щоправда, у бік Тернівщини, отже, вітер тобі буде в спину, допомагатиме йти.

Господарі знов із засторогами:

— Це ж негода, з нею не жартуй... Вночі хіба ж таке може розгулятися...

Та коли намірився — кому мене зараз зупинити?

— Доки розгуляється, я вже дома буду! Прощайте, я побіг!

Шлях знайомий, вітерець у спину, тож завірюха й наздогнати мене не встигне.

За селом темніють у полях гуртики знайомих школярів, ті подались на Худенки, а ті на Улинівку, один гуртик я навіть наздогнав, це телятниківські. "Давай з нами за компанію,— гукають,— разом веселіше буде йти". Однак товариство подорожнє невдовзі тане, той звертає на ген ті хутори, а той на інші, і, зрештою, ти, як найдавший мандрівник, залишаєшся самотою, з вітром наодинці. Ось тоді й помічаєш одразу, що довкола зовсім уже сутеніє, і вітер повернувся, а перед тобою степ у завіях, у хвищі, сніг льодяними скалками січе межі очі, аж не бачиш, куди йти, аж згадуються тобі сьогоднішні застороги, на які ти не зважив. Борючись із стрічним вітром, мимоволі поспівчуваєш у думці тим, кому обов'язок велить кудись вирушати й проти ночі, їхати до млина або на станцію, долати відстані в будь-яку негоду, в завірюху, в буран.

Хутори, між якими пролягає твій шлях, майже зне-примітілись, потонули в завірюсі. Ось ти їх і зовсім минув, і тепер до самої Тернівщини не трапиться тобі жодної хати, ніякого житла чи гайочка, піде відкритий степ і степ.

Власне, це потяглись уже наші степи, і хоч відомо, що вовки в нас не водяться, ніякого звіра, крім зайця, людині в полі не стрінеться, але чому тобі стає тут якимось лячно, аж моторошно? Спонуціло раптово, одразу. Очі сліпить снігом, руки без рукавиць коцеліють дедалі дужче, а головне — зникла дорога. Геть зникла, розчинилась у сніговій каламуті. Спершу по стовпчиках та по узбічних кураїнах її впізнавав, забиту снігом, а потім враз не стало жодної примітки, ніякої кураїни ніде,

все вихриться та каламутиться докруг в суцільній круговерті. Озирнешся — вовки не женуться, однак чому ж тобі так непевно й моторошно, чи це вже справжній страх заповзає в душу? Наддаєш ходи, спішиш, але ноги плутаються, ось ти, провалившись у кучугуру, падаєш, і руки занурюються по самі лікті в гострий, пекучий сніг... А довкола, куди не глянь, всюди однаково... Невже заблудивсь? Та ні, ондечки, коли прихилитись, помітно, як темніють під обрієм тополі,— то біля тернівщанської школи шереха тополь, тримайся їх, не загуби з очей, бо інакше біда. А тим часом уже споночило зовсім... Крутить, мете звідусіль, ти весь час мовби перебуваєш посередині вихору, того скаженого відьмацького вихору, що влітку ганяє куряву по степу, і якщо кинеш йому в самий крутіж складаний пастушачий свій ніжик, то потім, коли вихор промчить, так і знай, що ніжик твій лежатиме на землі, забризканий кров'ю. Тож чия на ньому буде кров? Вихорова чи того невидимого, хто цим вихором крутив? А тут не пилюкою, хмарами снігу крутить, вірюга шарпає, січе, очі від гострого снігу сльозяться,— напівосліпий ідеш. Дослухаєшся, чи не озветься де півень на хуторах, чи не загавкають собаки, бо ж там мають десь бути людські хутори — Ярові, Масичі... Проте ніщо живе не подає голосу нізвідкіль, чуєш тільки повсюдне виття ночі, темне лютування стихії, та зрідка серед завірюхи знов ніби тополі попереду виступлять, ледь помітно замаячать. Ідеш на них, провалюєшся глибоко, однак, очима бережеш своє видиво, щоб не зникло, потім, нагнувшись низько, ще пильніше вглядаєшся під обрій, та — о, жах! — уже їх нема, тих тополь! Вже перемістилися темними купами геть далі, пересунулися по обрію, заманюють тебе в майже протилежний бік, і ти, спотикаючись, тонучи в снігу, бредеш під інше крайнебо, ловлячи поглядом міражну оману інших розв'южених тополь. Вони ж невдовзі знов розтануть перед тобою, розтечуться, зникнуть безслідно, лишивши тобі тільки сніг, сніг, безмір цих звированих, непробивних снігів.

Вмерла надія. Але й знов ожива... Ще одні тополі зовсім виразно затемніли з-під неба, оце нарешті вони, оце вже наші шкільні, справжнісінькі. Однак розтанули й ці.

Заблудивсь! Заблукав! Несила йти. Так хочеться сісти й посидіти, перепочити... Вкрай знеможене тіло опускається в сніг і більше не хоче підводитись, сніг тебе ніби аж гріє, ти втягуєш голову в комір, руки, що зааніміли від зашпорів, ховаєш у рукава, і по всьому тілі розтікається літеплом заспокійлива хвиля, налягає Солодка змореність, дрімота... "Стривай, це ж та, остання дрімота,— застережна думка б'є тебе сполохано,— остання, остання!.." Не раз доводилось чути, що коли людина замерзає в снігах, то її найперше зборює отака підступна дрімота, нехить іти, людині смертельно хочеться спати, спати, тіло само, як у постелю, занурюється в сніг, щось тебе заколисує, і тобі стає тепло, сніг навіть гріє, і то вже край. А навесні, коли сніги сплинуть, знайдуть орачі на ріллі кістячок скоцюрбле-ний у перетлілій одежі й по якихось дрібничках упізнають того нещасного школярика, що його взимку вночі замело в степах... Ні, ні! Зляканий видивом власного небуття, зникнення, схоплюєшся, кричиш у нестямі кудись у вітер, у ніч, у глибіню завірюхи. І голосу свого зірваного не впізнаєш, та й чи можна вважати голосом це школярське знесилене скімлення, що зливається з суцільним

завиванням вітру.

О, ні! Тільки не піддатись... Пробиєш іти далі, зморено падаєш раз у раз, знову виборсуєшся, ледь плентаєшся кудись навмання, картаючи себе за самовпевненість, за непослух, за те, що не зважив на застороги старших людей, дав серцю волю, а воно ось куди тебе завело... Можливо, це навіть не тернівщанські вже степи, може, це інші якісь, чужі, ті, що з вовками! І ніколи ніхто тут не їздить, не ходить, ніхто тебе тут не знайде, розпачливого голоска твого не почує. Провалюючись у снігу, падаючи без сили, ти, одначе, знов і знову натужуєш голос, подаєш у завірюху дитячий благальний свій крик, невідомо до кого звернуте волення. Передихнеш і знову кидаєш у темряву свій страх, тугу свою невідкличну, може, передсмертну...

Та ось, як сама неймовірність, із глибин завірюхи тобі раптом відгукнулось виразно людське:

— Іду! Іду-у!..

Скільки житимеш, не забудеться потім тобі, яке це незмірне щастя почути на краю небуття голос людський, чийсь гук обнадійливий.

Шугаючи снігами тобі невпереріз, час від часу подаючи голос, наближається до тебе із сніговерті хтось невідомий. Ти ждеш, ти боїшся, що той хтось теж, як міражні тополі, розтане, зникне в завірюсі. Та по якійсь хвилі, мов самий образ рятунку, впливає із сутіні, із завії образ людини, зовсім реальний її силует. Величезного зросту чолов'яга, в шапці кудлатій, у важкому кожусі, насувається на тебе ведмедем, але тобі не страшно, ти бачиш зовсім близько нахилене, з обмерзлими вусами людське обличчя, і воно тебе не відлякує, бо воно каже:

— Стривай, та ти хто? Це ти, Сашко?

— Я,— прохрипілося не своїм, зовсім страченим голосом.

— А мені спершу подумалось, чи не вчувається... Хто б міг думати, що там людина... Ну, давай руку.

Мабуть, тільки потопаючи так судорожно чіпляються за когось, як я вчепився в ту рятівну руку дядька Ма-сича,— це був він. Рятівник мій, певне, гадав, що з його допомогою я спроможен іти, але ноги в мене підламувались, підкошувались, я жалюгідно волікся, повиснувши на його могутній правиці, і тоді він сказав:

— Доведеться, хлопче, отак...

З горючим соромом я відчуваю, як опиняюся в повітрі: вихопивши із снігу, він бере мене просто на руки й, пригорнувши полою кожуха, несе, як малого, крізь цей уже не страшний мені вітер та сніг. Ступає поважки, я відчуваю, що йти йому нелегко в заметах, і мене ще більше сором проймає, що я став йому таким тягарем. "Навіщо він несе мене? — мучусь від власної безпорадності й розпачу.— Навіщо я йому? Я ж для нього ні родич, ніхто..."

— Пустіть, я сам ітиму...

Ступивши ще кілька кроків, дядько Масич ставить мене на ноги, ставить поруч себе:

— Ось ми й на дорозі. Ти зовсім недалеко од неї відбився.

— Але без вас би...

— Чого ти, парубче, пускався в таку хурделицю?

— Додому дуже закортіло... Думав, проскочу.

— Справжній буран... Такої ночі колись у дзвони били в селі, знак давали тому, хто заблудився... Зашпори в руки, мабуть, зайшли? Давай снігом їх потremo, щоб не відморозились.

Нахилившись, дядько Іван жменями бере сніг і міцно, до болю розтирає руки мені, одну й другу, і вони, що перед тим зовсім були отерпли від зашпорів, задубіли, зараз, натерті снігом, знову стають гарячі, горять.

— Тепер ходімо. Удвох нам і вовка не страшно. Цим голосом, найкращим, найвеселішим, найпре-

краснішим у світі, озивається до мене зараз той, хто колись, приходячи на слободу, всіх нас відлякував своєю мовчазною понурою. Дядько Масич Іван, сільрадівський виконавець, яким він виявився добрим, відкличним на чужу біду,— мабуть, сама доля мені його послала цієї погибельної ночі... Упевнена дядькова хода, і цупкий цей, з овечим духом кожух-зимогрій, і рука, що повна шкарубкого тепла,— все мені зараз у ньому любе. А якби він не трапився цього вечора в степу? Припізнівся, видно, йдучи до сільради на нічне своє чергування, забарився, а мені це врятувало життя. І як по-людськи зі мною повівся, не дав навіть відчутти, що я для нього обтяжливий, здається, дядько Іван навіть радий, що набрів на мене і зміг порятувати. Знову чую від нього, як йому аж не повірилось, що жива людина із завірюхи голос подає, подумалось, чи не вчувається, може, просто вітер скиглить, а воно, бач, свій козак у снігах борсається... Дядько Іван, здається, усміхнувся при цьому.

Виявилось, що після всього я зараз і по дорозі майже не здатен іти, раз у раз застряю або ловлю стор-чаки, вітром мене заносить до кураїн придорожніх, які дядькові Іванові, певне, були вірними познаками, куди йти.

— Ніяк не отямишся? — поспитав, помітивши, що мене тіпає якимось нервовим дрожем.— Ну, давай сюди...— І тоді моя рука знов опинялась у його дужій теплій руці.

Незабаром крізь снігову каламуть заблискотіли вогники,— то вже Тернівщина світилася нам навстріч своїми маленькими вікнами.

До нас у хату мій рятувальник мене просто-таки вніс, геть знесиленого, і бабуса від печі аж зойкнули з переляку:

— Ой божечку, та що ж це з ним?

— Не в той бік пішов хлопець Тернівщину свою шукати,— пожартував дядько Масич.— Відігрівайте, щоб душа не замерзла.

А в хаті натоплено, затишно, наші саме збираються вечеряти, і гість наш, припрошений до столу, влаштовується на ослоні навпроти ясного полум'я, що весело гоготить у печі. Воно освітлює мого рятувальника і руки його, що тепер спочивають, складені на колінах. Як я судорожно чіплявся за оту його темну, загрубілу в роботах правицю, як боявся загубити її серед хуртечі, відчуваючи в ній єдине своє спасіння! О, рука людини! Ти можеш убити, відкинути в прірву, буваєш несправедною й жорстокою,

але ж ти можеш і зарятувати, як ця — тепла, добра, найласкавіша у світі дядькова Іванова рука!..

Коли вже сиділи за столом, бабуся, ставлячи перед гостем гарячий куліш, мовила до нього лагідно:

— Віддячиться тобі, Іване... Сказано ж: кинь добро назад, то воно опиниться попереду.

До людини, якій завдячуєш життям, в душі назавжди залишиться почуття особливе. Принаймні відтоді при випадкових і нечастих зустрічах з дядьком Іваном я ще звіддалеки почував бажання підбігти до нього, привітатись, зовнішня його суворість вже не була для мене суворістю, щораз мався перед ним так, ніби після пережитого він мені доводився родичем, чи що. Та й він мене відтоді чимось виділяв, виокремлював з-поміж інших підлітків, мабуть, і я для нього став не байдужим.

При зустрічах, бувало, напродив лагідно запитає мене що-небудь, скажімо:

— Ну, як?

І я, червоніючи, відповідав без зайвого:

— Та нічого...

Хоч я певен, що під час зустрічі обом нам думалось про те ж саме: про тяжку пригоду серед хуртовини в нічному степу. Дядько Іван, одначе, ніколи не нагадував про той прикрий для мене випадок, мабуть, щоб не вразити мого самолюбства. Пізніше я не раз думатиму вдячливо про цю його вроджену делікатність.

Потім настав той важкий для Тернівщини рік. Був я тоді вже трудовлаштований у райцентрі, де ми з товаришем після роботи мали чи не єдину розвагу — ходити надвечір на полустанок, щоб провести очима поїзд, котрий раз на добу зупинявся в нас на дві-три хвилини, аби потім далі мчати за своїм незмінним, ніби вічним розкладом. Скине мішки з поштою, постоїть належні свої хвилини і знову рушає, стукотить по рейках, вилискуючи вікнами вагонів, полишаючи мені й товаришеві щемливе якесь почуття...

Та ось одного осіннього вечора, коли вже рано сутеніло і вітер гнав уподовж колій мокре листя станційних осокорів, перед прибуттям поїзда зустрівся нам край перону самотній зсутулений пасажир із клунком через плече. Я ледве впізнав у ньому дядька Масича Івана, так він постарів, усохся, сама шкіра та кістки, як після тяжкої, виснажливої хвороби. Виявляється, він жде проходящого, зібрався оце їхати на Донбас до старшого сина.

— Дмитро там влаштувався на шахті, братів забрав га й мене кличе,— пояснював він мені чомусь напівпошепки.— Зобижено нас, Сашко, ні за що зобижено...

Душа в мене краялася від бажання йому допомогти, але чим, як?

Підійшов поїзд, і дядько Іван на диво жваво розігнався до найближчого з вагонів, але дорогу йому перегородив пикатий провідник, що стояв на східцях.

— Куди лізеш? Тут повно.

— Та я... та мені...

Дядько Іван заговорив до провідника незвично благально, аж запобігливо, такого

тону я раніше ніколи від нього не чув. Ми з товаришем теж пробували усовістити провідника, як вам не соромно, мовляв, казати неправду, адже ж у вікна видно, що у вас місця є... Та наше втручання ще більше розлютило вагонного цербера, і коли дядько Іван потягнувся був, щоб вхопитися за приступку, то провідник грубо відштовхнув його ногою в груди.

Не ставши сперечатись, дядько Масич кинувся мерщій до сусіднього вагона, але й там провідниця його не пустила, відвернулась, стала до нього спиною, і він зі своїм клунком подався уподовж вагонів далі. Ми з товаришем теж бігли поруч нього, розлючені на власне безсилля, не знаючи, в який спосіб людині допомогти.

Поїзд тим часом, зі скреготом смикнувшись, уже тихо зрушувався з місця, аж мене острах пронизав, що дядькові Іванові так і не вдасться сісти. Але в одному з вагонів, на щастя, знайшлася добра душа, йому дозволено було вхопитись за поручень і стати на східці. Тільки тоді мені полегшало, коли я побачив дядька Івана в дверях вагона, випростаного вже, з просвітлілим обличчям. Щось він догукнув нам на прощання і дивився бентежно, адже й сам не знав, чи випаде йому коли повернутися в ці рідні, такі немилосердні до нього краї.

Одначе незадовго до війни він все ж повернувся на свою Масичівщину. Від усього хутірця, що колись ховався хатами у степовім приярку, власне, й уціліла якимось чудом одна Масичева хата, хоча вона й стояла якраз на видноті ближче до шляху, біліючи на згірбку на весь степ. Справді дивно було, що час її пощадив, не поруїнував, що прошумілі бурі її не торкнулися: вікон ніхто не повидирав, і сволок усередині під стелею зберігся, на якому було випалено давньою в'яззю ім'я того першого степовика, що від нього пішов рід усіх інших Масичів, аж до цього дядька Івана з синами. Коли господар з'явився додому, ця пустка знов ожила, забіліла причілком, і з півночі була тепер підперта сохами. Облаштувався та й жив собі. Щоправда, жоден із його хлопців так сюди й не повернувся,— старший поліг на фінській, другий прикипів на Донбасі, третій ще десь зачепився, залишивши батька самого сторожувати дідівщину біля цього битого шляху. Самітником жив тепер зістарений дядько Іван у своїй обвіяній степовими вітрами хаті, а працювати він влаштувався дорожником,— в його обов'язки входило підтримувати в належному стані чималий відтинок грейдерної ґрунтівки, нової дороги, що пролягла тепер майже попід його вікнами. І коли я, вже бувши студентом, опинявся в Тернів —щині, то найчастіше заставав його з косою край дороги, де він обкошував узбіччя, а про себе казав із самоповагою:

— Я тепер від шляхвідділу.

А потім настали найстрашніші часи. Люті окупаційні зими впали на цей край. Крізь бурі та завірюхи без кінця тягнувся грейдерним шляхом різний безпритульний люд, що його тоді було так багато,— рухалися впряжені в санчата заводські люди із міст, сподіваючись виміняти в глибинних селах які-небудь харчі за мило та саморобні запальнички, пробиралися до лінії фронту втеклі з концтаборів військовополонені, мандрували під виглядом старців якісь невідомі, що пізніше серед них виявляться досвідчені люди підпілля та партизанські зв'язківці...

Йдучи тяжким страдницьким своїм шляхом, люди ще здалеку питали:

— А чи далеко та дідова хата, що людей прихищає? І йшлося то якраз про Масичеву хату.

І хоч по селах окупаційною владою було якнайсуворіше наказано ночувальників без дозволу старости й на поріг не пускати, однак ці розпорядження ніби й не стосувались дядька Івана,

Всупереч заборонам, хата його й далі була пристановищем для змучених людей, знов і знов, коли тільки зайде ніч, у Масичевій оселі покотом вкладаються на долівці якісь обшарпані, суворолиці перехожі.

Німецькі посіпаки знали, що Масич нехтує їхніми заборонами, пускає подорожніх ночувати, не раз тягали його до управи, насідалися з грозьбою:

— Ой, діду, дограєтесь! Знову ночувальників була повна хата?

— А де ж людям подітись? — дивився він простодушно. — Чи на шляху замерзати?

— Хай замерзають, — була відповідь.

Та дядько Масич був про це іншої думки, бо хоч за кілька днів знов було його кликано в управу, одного разу навіть бито було старого і в кутузці тримано дві доби для острашки, однак вдачі його це не змінило. Опинившись вдома, він і далі правив своєї, давав, як і раніше, притулок нічним подорожнім. Нікого з них ні про що не допитувавсь, звідки та хто. Коли постукає людина у вікно, встає дядько Іван з лежанки, безбоязно відчиняє двері, мовчки впускає одного чи й кількох подорожніх, а потім теж мовчки вносить оберемок соломи, стелить на долівку: відпочивайте, люди.

Не знати чому, але навіть на фронті, в найскрутніші часи, не раз поставав мені перед очима образ дядька Івана Масича, людини, котра так просто й природно робила добро, робила за потребою душі, не ждучи за це ніякої віддяки. Він, мабуть, був би навіть здивований, якби його послуги людям, ці звичайні для нього речі, хтось поставив йому в заслугу.

Коли я після війни опинився в рідних краях, Івана Масича серед живих уже не застав. Розповідали, що перед самим визволенням поліція вдерлася вночі до його хати, забрала обшарпаних дідових ночувальників, забрала і його самого. Нещадно побитого в управі господаря хати разом з тими невідомими, яких він прихистив, було відправлено в концтабір, звідки він так і не повернувся.

Здавалось би, після цього* зникне Масичева хата з пам'яті людської. Однак виявилось, що не забуто її, що якісь наші льотчики, котрим, після того як було їх підбито, дядько Іван дав у себе притулок, нанесли його хату навіть на своїй карті, позначивши її як важливий об'єкт. І невідомо, чи ті самі льотчики, чи вже їхні товариші в перші дні визволення з'явилися у небі над дідовою хатою, зробили в повітрі коло пошани і консервів старому скинули у цупкому лантусі, а відлітаючи, ще й привітали помахом крил хату-рятівницю та її господаря, котрого, певне, вважали живим.

Інші люди ходять та їздять тим шляхом, обіч якого стояла хата Івана Масича. Згодом не стало її, ніби й не

було. Вже й місце трактором розорано, де вона стояла, пшеницю там сіють. Та ось

одного разу сталася подія в наших краях: приїхав машиною якийсь грузин з бравим вусом, із Зіркою Героя на грудях. З'явившись у сільраді, став розпитувати про того нашого земляка, що над дорогою жив, що "оди́нцем отам у степу його хата стояла, забита снігами". Ясно, що йшлося про хату Івана Масича, іншої ж такої не було.

Виявляється, доля цього грузина склалася так, що він був теж у числі тих безіменних, котрі в люті зими окупації проходили цим шляхом горя і туги, тож і його, мов старця якого-небудь, та степова хата перегріла, прихистила в скрутну годину,— можливо, навіть своїм життям він завдячує їй.

Разом із тернівщанським учителем-краєзнавцем та головою сільради побував грузин на місці Іванової хати і, стоячи серед колосистих хлібів, добрим словом спом'янув того, хто колись тут в часи найлихіші давав прихисток людям.

— Оду слід би скласти тій хаті, що колись тут стояла в снігах,— сказав насамкінець до своїх супроводців грузинський гість.— Пісню хвали і вдячності скласти б... Жаль, що я не поет...— І по якійсь хвилі додав: — Того, чия рука тебе рятувала, ніколи в житті не забудеш...

1985